

FÖRLAGET

ÄR TRUMP POSTMODERN?

En essä om sanning
och populism -----

NORA ILMÄLÄINEN

Subversiv politik och förnuftskritik

*I sin bok **Är Trump postmodern?** diskuterar Nora Hämäläinen den postmoderna teoribildningen och dess kritiker. Men går hon ibland i samma fallgropar som de hon varnar för? Salla Aldrin Salskov diskuterar.*

Frågan "Är Trump postmodern?", titeln på filosofen Nora Hämäläinens essäsamling om populism och sanning, kan förefalla retorisk, men är beskrivande för vad det postmoderna ofta associeras med: ytlighet, kopior, fragment, relativism, slentrianmässiga uttalanden i "popfilosofisk" anda. **Donald Trump** kan på många sätt sägas representera nidsbilder av postmodernismen; hans uttalanden om "fake news" och ageranden i relation till coronakrisen påminner om påståenden som "allt är text", "det finns ingen sanning" eller "allting är relativt", "diskursen är allt". Samtidigt avslöjar Trump att dessa sloganer ekar tomt, att språket nog är "allt" men att det kan användas för retoriska, ideologiska, och korrupta syften. Oberoende av hur parodisk Trump kan framstå är han dock ytterst verklig i sin destruktivitet. Då den amerikanska politiken i allt högre grad liknar en dokusåpa och journalisternas kritiska frågor framstår som desperata försök att få presidenten att inse och ta sitt ansvar, blir Trump en påminnelse om att rättvisa, sanning och demokrati inte är filosofiska, abstrakta begrepp, utan begrepp vars mening förankras i ett samhälle och i våra liv, där de kan förvrängas och missbrukas. "Postmodern" i bemärkelsen "absurd" är kanske beskrivande för hur många känner inför Trumps presidentskap. Samtidigt beskylls vänstern för att på grund av postmoderna maktanalyser ha misslyckats med att föra en vänsterpolitik utifrån en analys av ekonomiska realiteter. Det postmoderna kan alltså ses som

en gemensam nämnare för Trump, nyhögern och vänstern – eller kan det?

Gedigen översikt

Denna fråga diskuteras i Nora Hämäläinens essäsamling om sanning och populism. Vilken roll har "det postmoderna" fått inom höger- och vänsterpolitik, i samhällsdebatten, inom vetenskaperna och i filosofin? Trots bokens titel diskuteras dock inte Trump eller nyhögern desto mera, utan fokus ligger på hur vi skall förstå beskyllningar om att något är postmodernt. Essäsamlingen är främst en kartläggning av olika positioneringar och argument gällande kunskapens, vetenskapens, expertisens och objektivitetens roll i samtida diskussioner där rationalitet utgör ett styrande ideal. Hämäläinen tar som utgångspunkt postmodernismens påstådda förnuftsfiendlighet men även det som beskrivs som irrationella element inom samhällsdebatten, för att fråga hur "vi kan orientera oss i vår nuvarande kunskapsituation", i en situation där "pubsnacket och kaffebordsskvallret har flyttat ut i en gränslös flytande offentlighet".

Hämäläinen analyserar samtidens vänster-höger-mot-sättningar, värderingar på skalan liberalism-konservatism och nihilism. Analysen kartlägger vad det kan innebära att påstå att ens politik eller perspektiv tar avstånd från "postmodernism" eller vad det kan bety-

da att i postmodern anda göra politiska anspråk eller kritisera en samhällsordning. Boken tar upp en mängd samhällsfenomen och debatter och konkretiserar dessa genom citat och exempel (tidningskolumner, en debatt om relativism i den svenska skolan, och skillnader och likheter mellan analytiska och kontinentala filosofer). Den innehåller också en idéhistorisk översikt över vetenskapernas kunskapsanspråk och förståelse av objektivitet, samtidigt som den presenterar några av postmodernismens centrala tänkare. Hämäläinen introducerar bland annat **Derrida**, **Foucault** och **Lyotard** och utvärderar vad det betyder att kalla dem "postmodernister". Även **Judith Butlers** feminism tas upp liksom postkolonialt tänkande som i boken representeras av **Edward Saids** kritik av orientalismen och av **Gayatri Spivak**, framförallt hennes essä "Kan den subalternata tala?". Boken ger även en inblick i det Hämäläinen kallar "artig relativism" (situationer där man inte "säger allt" för att undvika att någon, exempelvis en skolelev, ska känna sig utpekad), och den så kallade Sokal-affären, där syftet var att publicera en nonsensartikel i postmodernismens namn och därmed "bevisa" dess ovetenskaplighet. Boken avslutas med en essä om vår samtid och huruvida den kan karakteriseras som epoken "efter sanningen". Hämäläinen slutsats är att vetenskapen är en mänsklig verksamhet som bör värnas i en tid där våra existensvillkor står på spel och där alternativ behövs till en ekonomisk-instrumentell inställning till kunskap och vetenskap.

Komplex diskussion om kön

Boken ger en allmän introduktion till problematiken kring relativism och postmodernism, vetenskap och objektivitet och dess samhälleliga förankring, men är svår att entydigt kategorisera som en filosofisk, politisk eller samhällskritisk bok. Ur ett filosofiskt-akademiskt perspektiv är diskussionen tidvis något ytlig, vilket innebär att viktiga insikter eller dimensioner av den behandlade tematiken uteblir. Ett exempel på detta är essän om feminism och postkolonialt tänkande där Hämäläinen något överraskande tar upp **Martha Nussbaums** kritik av Judith Butlers genusteori. Nussbaums kritik från slutet av 90-talet har inom den akademiska feminismen i allmänhet avisats som oseriös (**Rosi Braidotti** kallar den en "below-the-belt-attack"), och även Hämäläinen presenterar den som "en akademisk variant av vår tids slentrianmässiga kultursideskritik av det postmoderna". Butler är en av samtidens mest lästa och kritiserade feministiska filosofer. Att enbart ta upp Nussbaums kritik riskerar därmed att ge en något ensidig bild av problematiken och diskussionen kring Butlers teoretiska och politiska anspråk.

Nussbaums kritik av Butlers "postmoderna" teoretiserande handlar om att det är världsfrånvänt, svåräst, opedagogiskt och att Butlers filosoferande kring vår

förståelse av kön och genus inte förbättrar världen (vilket i sig är ett ganska ambitiöst mål för vilket som helst politiskt projekt), och därmed enligt Nussbaum är politiskt destruktivt. För henne står Butlers kritik av olika tänkesätt inom feminismen enbart för verbal och symbolisk politik. Nussbaum vill att feminismen skall ta sig an verkliga frågor kring kvinnors livsvillkor: sexuella trakasserier, våld mot kvinnor och lagstiftningsfrågor. Men som Hämäläinen också noterar har Butlers genusteori de facto haft ganska stor genomslagskraft och exempelvis influerat vår tids könspolitik som innefattar en större förståelse för könets mångfald bortom en entydig dikotomi man/kvinna. Därmed kan man konstatera, som Hämäläinen också gör, att Nussbaum delvis helt enkelt har fel.

Hämäläinen tar fasta på Butlers problematisering av "kvinnan" som utgångspunkt för feminismen: Butler ifrågasätter en feminism som inte tar i beaktande skillnader kvinnor emellan, exempelvis ras, klass, och andra maktrelationer och skillnadsmarkörer. När Butler uppmärksammar den exkluderande politik som görs i termer av en enhetlig identitet (kvinna), är det samtidigt en kritik av den vita västerländska feminismens implicita normer. Detta undgår Nussbaum som jämför Butlers ifrågasättande av vardagliga tänkesätt kring kön med indiska feministers kamper. Nussbaum jämför Indien och USA på ett sätt som är karakteristiskt för ett eurocentriskt tänkande och en västerländsk självbild som "civiliserade föregångare" gentemot "andra", "mindre utvecklade kulturer". Dessa kolonialistiska tankesätt är föremål för Spivaks kritik men även utgångspunkter Butler vill åt när hon problematiserar att kvinnan förstås som självklart subjekt för den feministiska politiken. Nussbaums kritik är alltså ett bra exempel på att hon borde genomföra det slags självkritiska arbete som Butler står för och reflektera kritiskt kring sina egna utgångspunkter. Hämäläinen medger att Nussbaums kritik avspeglar en allmän antiintellektualism som är förklädd till förnuft, men noterar inte hennes eurocentriska perspektiv och problematiska jämförelse av Indien och USA.

Att Hämäläinen inte tar fasta på den problematiken förefaller märkligt med tanke på att essän handlar om feminism och postkolonialt tänkande, som Hämäläinen beskriver enligt följande: "Det postkoloniala tänkandet handlar om att låta de icke-vita, icke-europeiska erfarenheterna komma till uttryck". Det är en beskrivning som kan låta välmenande, men vid närmare granskning är den en Nussbaumsk utgångspunkt som uttrycker precis det maktförhållande den postkoloniala kritiken har lyft fram och ifrågasätter. Att "låta någon komma till tals" är exempelvis den problematik som Spivaks essä om den subalternata handlar om. Frågor som problematiseras i en postkolonial analys är: vad innebär det att "låta" olika (på olika sätt rasifierade) erfarenheter uttryckas? Hur sker det, av vem och på vilka villkor?

Vilken rasifierad politik ger dessa frågor i sig uttryck för? Vilken roll får dessa erfarenheter i ett bredare kulturellt sammanhang? Vilken roll har "förnuft" då dess rötter finns i en tanketradition som rättfärdiggjort ett hierarkiserande skillnadstänkande i termer av vi och dom? Det är den postkoloniala frågan. Även om synliggörandet av rasifierade erfarenheter är en del av postkolonialismens politiska ansatser är det en problematik som är långt ifrån entydig.

Feminism och postkolonialism

Hämäläinen avslutar essän med att jämföra Nussbaum med "dagens förnuftsväktare" som tänker i banorna vi förnuftiga – de oförnuftiga, en motsättning som präglar kolonialismens arv. Den postkoloniala kritiken granskar hur begrepp som "förnuft" och "rationalitet" ofta fungerar som implicita självbilder i motsats till andra grupper som ses som "oförnuftiga" och "irrationella". Genom att inte lyfta fram hur en kolonialistisk problematik präglar Nussbaums tänkande blir framställningen av feminismen och postkolonialismen tyvärr ytlig. Hämäläinen konstaterar att feminismen och det postkoloniala tänkandet fört med sig att vi idag "har tillgång till ett annat sätt att tänka, ett öga för förtryck under likabehandlingens mantel, ett öra för andra erfarenheter". Likväl kvarstår frågan om hur dessa tänkesätt och erfarenheter av exempelvis kön, sexualitet eller rasifiering skall förstås, vilken politik som kan föras i deras namn och vilket slags politik de berättigar, en problematik som utgör kärnan inom dessa fält, men även utgör kärnfrågan i Nussbaum-Butler-fallet.

Granskningen av maktrelationer i olika diskursiva, filosofiska, historiska och kulturella sammanhang är en röd tråd hos många så kallade postmoderna filosofer. Detta behandlas i boken, men är en tematik som inte analyseras mera ingående. Till exempel skriver Hämäläinen med hänvisning till Butlers idéer om det performativa könet (tanken, inspirerad av **J. L. Austins** begrepp om performativitet, att kön inte är något vi är, utan en mängd kulturellt skapade betydelser som "görs") att "transsexuella, homosexuella och queera 'gör' kön på annat sätt än den heterosexuella normen påbjuder, och blir därför sätt att undergräva den normativa strukturen". Detta sätt att presentera Butler och tanken om en undergrävande, det vill säga subversiv, feministisk politik förenklar den Butlerska och genusvetenskapliga analysen. Det subversiva är något som diskuterats omfattande inom feminism och aktivism, just för att det subversiva inte är något otvetydigt. Homosexuella, transpersoner och queera kan heller inte sägas bära ansvaret för könspolitikens radikala omvälvningar eller utgöra det subversiva. Det att olika normer ofta är föremål för kritik och därmed ses som ett problem (till exempel "heteronormativitet") betyder inte att det som utgör en norm inte också kan,

beroende på omständigheterna, vara subversivt. Det som på ytan kan uppfattas heteronormativt är inte nödvändigtvis det. Foucaults roll, som är grundläggande för både Butler och dagens queerfeministiska tänkande överlag i ifrågasättandet av stabila och fasta identiteter (framförallt tanken om homosexualitet som en identitet), kunde ha varit värt att ta upp i detta sammanhang, särskilt som både Foucault och Butler är djupt kritiska till det slags identitetspolitik som nu beskylls för att ha splittrat vänstern. Foucaults vägran att tala om sexualitet i vår tids termer som en identitet är en intellektuell utmaning för vem som helst men utgör även en politisk vision om rättvisa, jämlikhet och frihet. Och är i vår kulturella kontext även ett exempel på ett subversivt tänkande!

Butlers "postmoderna" radikalitet har sina filosofiska fallgropar, men även tankeväckande insikter. Därför kunde det även ha varit intressant att nämna tänkare som på ett mera "seriöst" sätt än Nussbaum kommenterat Butler, exempelvis **Nancy Fraser** eller **Toril Moi** som bägge är kritiska till poststrukturalismen hos Butler och dess roll i kulturkritik om än ur olika synvinklar, men utan att förkasta Butler som feministisk tänkare. Där Fraser ifrågasätter Butlers syn på identitetspolitik och representation samt ser omfördelningen av ekonomiska resurser som grundläggande på ett annat sätt än Butler enligt henne gör, skriver Moi att hon håller med om Butlers politiska anspråk, men inte de teoretiska premisser om språk och verklighet som Butlers genus-teori utgår ifrån.

En styrka med boken är att Hämäläinen visar hur olika positioner som framställs som motsatser delar samma tankegångar, hur exempelvis idéer som förknippas med det "postmoderna" även finns i analytisk filosofi, till exempel föreställningen om "kunskapens och språkets samhälleliga avhängighet och 'grundlöshet'". En kritisk analys av förnuftets roll även i granskandet av dessa olika perspektiv kunde eventuellt ha getts mera plats. En viktig lärdom är hur Hämäläinen visar att ett kritiskt tänkande förutsätter en öppenhet inför det som studeras, snarare än på förhand fastslagna teser om sakernas tillstånd. Som Hämäläinen skriver: den "rörliga tanken slås av att det som ur en synvinkel framstår som fasta, objektiva grunder ur en annan synvinkel visar sig som otillräckliga, instabila och begränsade". Det kritiskt granskande tänkandet drar sig inte för att ställa frågor om det egna tänkandets villkor, men utan att för den slags skull ha en teori om hur detta kritiska arbete bör se ut. Och som Hämäläinen också konstaterar är återhållsamhet i fråga om omdömen inte bara en kunskapsmässig dygd, utan även en moralisk sådan.

Salla Aldrin Salskov är genusvetare och filosof.

